

NOVOSTI NA PODROČJU STARŠEVSKEGA VARSTVA IN DRUŽINSKIH PREJEMKOV

Urška Trtnik*

UDK: 364.326:347.61/.64

Povzetek: Avtorica pregledno predstavlja novo zakonsko ureditev na področju starševskega varstva in družinskih prejemkov. Nova ureditev naj bi spodbujala starše k enakovrednejši porazdelitvi skrbstvenih obveznosti za otroka oziroma spodbujale očete k uveljavljanju pravic. Prispevek se osredotoča na zakonske novosti kot so pravica do očetovskega dopusta, neprenosljivost pri pravici do starševskega dopusta, omejitev višine nadomestila, ureditev višine nadomestila v več predpisih, nova pravica do nadomestila v času odmora za dojenje, neprenosljivost pri pravici do krajšega delovnega časa ter novosti s področja družinskih prejemkov.

Ključne besede: starševsko varstvo, družinski prejemki, starševski dopust, materinski dopust, očetovski dopust, nadomestilo za čas dojenja

NOVELTIES IN THE FIELD OF PARENTAL CARE AND FAMILY BENEFITS

Abstract: The text provides a clear overview of the new legal regulations in the area of parental care and family benefits. The new regulations are meant to encourage parents to a more equal distribution of care obligations for children and encourage fathers to make use of their rights. The paper focuses on legal developments such as the right to paternity leave, non-transferability of the right to parental leave, limiting the amount of compensation, the amount of compensation arrangements in a number of regulations, a new right to compensation during breaks for breastfee-

* Urška Trtnik, univ. dipl. prav., Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
uraska.trtnik@gov.si

Urška Trtnik, LL., Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities, Slovenia

ding, non-transferability of the right to part-time work and novelties in the field of family benefits.

Key words: *parental care, family benefits, parental leave, maternity leave, paternity leave, compensation for the period of breastfeeding*

1. UVOD

Sprejem Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1)¹ je bil potreben zaradi prenosa Direktive o izvajanju revidiranega okvirnega sporazuma o starševskem dopustu, sklenjenega med BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP in ETUC ter o razveljavitvi Direktive 96/34/ES² (Direktiva), ki določa, da ima vsak od staršev pravico do starševskega dopusta v trajanju štiri mesece, od katerih je en mesec neprenosljiv. Prav tako so se v dvanajstih letih izvajanja Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP)³ pokazale nekatere nejasnosti pri določenih členih, pomanjkljivosti in medsebojna nasprotja.

ZSDP-1 vključuje spremembe, ki bodo spodbujale starše k enakovrednejši porazdelitvi skrbstvenih obveznosti za otroka oziroma spodbujale očete k uveljavljanju pravic in sicer je po novem starševski dopust individualna pravica vsakega od staršev, del pravice do krajšega delovnega časa pa je za vsakega od staršev neprenosljiv. ZSDP-1 je v nekaterih delih bolje uredil pravice za socialne starše, ki otroka dejansko negujejo in varujejo, saj so do krajšega delovnega časa in delnega plačila za izgubljeni dohodek upravičeni tudi rejniki in skrbniki, do očetovskega dopusta (če ga ne izrabi biološki oče) tudi oseba, ki za otroka dejansko skrbi, ipd. Zaradi izpeljave pravice iz Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1),⁴ ZSDP-1 uvaja nadomestilo v času odmora za dojenje.

V nadaljevanju je podrobneje predstavljenih nekaj novosti iz področja zavarovanja za starševsko varstvo in sicer pravica do očetovskega dopusta, neprenosljivost pri pravici do starševskega dopusta, omejitev višine nadomestila, ureditev višine nadomestila v več predpisih, nova pravica do nadomestila v času odmora za dojenje, neprenosljivost pri pravici do krajšega delovnega časa ter s področja družinskih prejemkov.

¹ Uradni list RS, št. 26/14.

² UL L 68, 18. marec 2010, str. 13.

³ Uradni list RS, št. 110/06 UPB2 in 10/08.

⁴ Ur. l. RS, št. 21/13 in 78/13 – popr.).

2. PRAVICE IZ ZAVAROVANJA ZA STARŠEVSKO VARSTVO

Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo temeljijo na načelu plačila prispevkov. Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo,⁵ določene v ZSDP-1 so:

1. dopust,
2. nadomestilo,
3. pravica do krajšega delovnega časa in pravica do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva,
4. pravica do plačila prispevkov za socialno varnost v primeru štirih ali več otrok,
5. nadomestilo v času odmora za dojenje in pravica do plačila prispevkov za socialno varnost v času odmora za dojenje.

ZSDP-1 ureja več vrst dopusta. Novost je poimenovanje posameznih vrst dopusta in sicer se je porodniški dopust preimenoval v materinski dopust. Ker je praviloma namenjen materi, je novo poimenovanje smiselno, prav tako pa se z novim poimenovanjem upošteva izrazje v mednarodnih pravnih aktih. Poimenovanje očetovskega dopusta je ostalo nespremenjeno. Dopust za nego in varstvo otroka se je preimenoval v starševski dopust, s čimer se upošteva izrazje iz Direktive. ZSDP-1 ne ureja več posvojiteljskega dopusta, ker imajo posvojitelji pravico do starševskega dopusta.

2.1 Pravica do očetovskega dopusta

Očetovski dopust je pravica očeta, da je v najzgodnejšem obdobju otroka lahko prisoten pri negi in varstvu svojega otroka. Izraba očetovskega dopusta omogoča večjo vpetost očetov v skrb za otroka in tako aktivnejšo vlogo pri skrbi za otroka.

ZSDP-1 določa, da ima oče pravico do očetovskega dopusta v trajanju 30 dni, za katere je v celoti upravičen do očetovskega nadomestila. To je sprememba glede na ureditev v dosedanjem ZSDP, po kateri je imel oče pravico do očetovskega dopusta z nadomestilom⁶ samo v trajanju 15 dni, za preostalih 75 dni pa je bil oče upravičen do plačila prispevkov za socialno varnost od minimalne plače⁷. Pravica do očetovskega dopusta je neprenosljiva in je oče ne more

⁵ 15. člen ZSDP-1.

⁶ Plačani očetovski dopust.

⁷ Neplačani očetovski dopust.

prenesti na mater otroka, s čimer zadostimo zahtevi Direktive po enem mesecu neprenosljivega dopusta za očeta⁸.

Vendar pa ZSDP-1 v prehodni določbi⁹ predvideva časovni odmik uveljavitve dodatnih 15 dni plačanega dopusta, in sicer v treh letih po letu, v katerem bo rast bruto družbenega proizvoda dosegla 2,5 odstotka. Vsako leto se za 25 dni zmanjša neplačani očetovski dopust in doda pet dni plačanega očetovskega dopusta. To pomeni, da je v tem trenutku trajanje in plačilo očetovskega dopusta nespremenjeno glede na dosedanjo ureditev in se bo začelo spreminjati šele naslednje leto od vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 odstotka bruto domačega proizvoda¹⁰.

Novost ZSDP-1 je tudi ta, da lahko očetovski dopust v izjemnih primerih koristi oseba, ki ni oče otroka – druga oseba, ki na podlagi veljavnega izvršilnega naslova, izdanega v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja, dejansko ne-guje in varuje otroka, materin zakonski ali zunajzakonski partner, in tudi partner oziroma partnerka registrirane istospolne partnerske skupnosti. Enako velja za življenjskega partnerja osebe, ki izrabi materinski dopust. Le tako se različne družinske situacije, ki so z vidika nege in varstva otroka vsebinsko enake (ne glede na pravno urejeno družinsko razmerje osebe do otroka), enako obravnavajo pri pravnem urejanju pravice do očetovskega dopusta. V ZSDP-1 so dodani razlogi, kdaj oče do očetovskega dopusta ni upravičen, kot je na primer nasilje v družini, izrečen ukrep prepovedi približevanja, če je oče s svojim ravnanjem očitno pokazal, da ne bo skrbel za varstvo in vzgojo otroka ali na drug način zanemarjal roditeljsko pravico.

⁸ Zoper Republiko Slovenijo je Evropska komisija začela postopek obrazloženega mnenja zaradi nenotifikacije predpisov za prenos Direktive 2010/18/EU o izvajanju revidiranega okvirnega sporazuma o starševskem dopustu, sklenjenega med BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP in ETUC, ter o razveljavitvi Direktive 96/34/ES v pravni red RS (rok za prenos: 8. 3. 2013), ki pa ga je na podlagi sprejetega ZSDP-1 dne 26.11.2014 zaprla.

⁹ Prvi odstavek 115. člena ZSDP-1 določa:

»(1) Ne glede na določbo 25. in 27. člena tega zakona, ima oče do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 odstotka bruto domačega proizvoda, pravico do očetovskega dopusta v trajanju 90 dni.«

¹⁰ Primer:

V 2015 rast BDP preseže 2,5%	Neplačani OČD	Plačani OČD
2017	-25 dni/koristi 50 dni	+5 dni/koristi 20 dni
2018	-25 dni/koristi 25 dni	+5 dni/koristi 25 dni
2019	-25 dni/ni več neplačanega	+5 dni/koristi 30 dni

2.2. Pravica do starševskega dopusta

Zaradi velikega nasprotovanja javnosti glede neprenosljivosti starševskega dopusta v trajanju 30 dni za očete, je v ZSDP-1 določeno, da ima vsak od staršev pravico do starševskega dopusta v trajanju 130 dni, pri čemer lahko mati na očeta prenese sto dni starševskega dopusta, 30 dni pa je neprenosljivih. Oče lahko prenese na mater 130 dni starševskega dopusta. Po dosedanji ureditvi v ZSDP sta bila starša skupaj upravičena do 260 dni prenosljivega starševskega dopusta (prej poimenovan dopust za nego in varstvo otroka) in sta se o načinu izrabe dogovorila za vseh 260 dni. V ZSDP-1 je postala pravica do starševskega dopusta individualna pravica vsakega od staršev v trajanju 130 dni. S tako dolžino starševskega dopusta je Direktiva ustrezno prenesena v naš pravni red, saj slednja določa, da ima vsak od staršev pravico do starševskega dopusta v trajanju štiri mesece. Del dopusta matere v trajanju 30 dni je neprenosljiv, s čimer zadostimo zahtevi Direktive po enem mesecu neprenosljivega dopusta za mater¹¹. Mati na očeta ne more prenesti 30 dni starševskega dopusta, razen iz razlogov, taksativno določenih v ZSDP-1. O izrabi in prenosu dopusta starša skleneta dogovor.

V ZSDP-1 so dodani razlogi, kdaj starša nista upravičena do starševskega dopusta, kot je na primer nasilje v družini, izrečen ukrep prepovedi približevanja, če je starš s svojim ravnanjem očitno pokazal, da ne bo skrbel za varstvo in vzgojo otroka ali na drug način zanemarja roditeljsko pravico. Novost je način izrabe prenesenega starševskega dopusta, ki ga ne bo več mogoče izrabiti po dnevih, ampak samo v strnjenem nizu. Upravičenec ga lahko izrabi največ dvakrat letno, vsakokrat v trajanju najmanj 15 koledarskih dni.

Zaradi uskladitve z Direktivo je bilo treba določiti, da ima pravico do starševskega dopusta tudi posvojitelj oziroma oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve, v skladu s posebnim predpisom. Po dosedanji ureditvi je imel posvojitelj pravico do posvojiteljskega dopusta v trajanju 150 dni za otroka, starega od enega do štirih let in 120 dni za otroka, starega od štiri do deset let. V ZSDP-1¹² je določeno, da ima posvojitelj pravico do starševskega

¹¹ Za očeta zadostimo zahtevi Direktive s 30 plačanimi dnevi očetovskega dopusta

¹² Prvi odstavek 39. člena ZSDP-1 določa:

»(1) Posvojitelj ali posvojiteljica (v nadaljnjem besedilu: posvojitelj) ali oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja, ima pravico do starševskega dopusta do zaključka prvega razreda osnovne šole otroka v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo, v istem obsegu in trajanju kot starša. Nastopi ga najpozneje 15 dni po namestitvi otroka v družino z namenom posvojitve ali po izvedeni posvojitvi.«

dopusta do zaključka prvega razreda osnovne šole otroka, v istem obsegu in trajanju kot starša, kar zahteva Direktiva.¹³ Ker Direktiva določa, da države članice in/ali socialni partnerji ocenijo potrebo po dodatnih ukrepih za obravnavanje posebnih potreb posvojiteljev, ZSDP-1 predvideva določena podaljšanja ob posvojitvi več otrok hkrati.

2.3. Pravica do nadomestila

Pravico do nadomestila imajo tiste osebe, ki imajo pravico do dopusta in so bila zavarovane za starševsko varstvo pred nastopom posamezne vrste dopusta. Pravica do nadomestila obsega materinsko nadomestilo, očetovsko nadomestilo in starševsko nadomestilo. Osnova za izračun nadomestila je določena v prvem odstavku 43. člena ZSDP-1¹⁴.

2.3.1. Najnižje izplačilo nadomestila

Najnižje izplačilo nadomestila je določeno v drugem odstavku 46. člena ZSDP-1 in sicer izplačilo nadomestila ne more biti nižje od 55 odstotkov vrednosti minimalne plače z uskladitvami iz 2. člena Zakona o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji ZUTPG¹⁵. Za izračun zneska najnižjega izplačila je potrebno poznati tudi določbe ZUTPG, predvsem določbo 2. člena¹⁶.

¹³ Direktiva določa, da imajo delavci individualno pravico do starševskega dopusta v primeru rojstva ali posvojitve otroka, da bodo lahko skrbeli za tega otroka do starosti največ osem let, ki jo predpiše država članica in/ali socialni partnerji.

¹⁴ Prvi odstavek 43. člena ZSDP-1 določa:

»(1) Osnova za posamezno vrsto nadomestila je povprečna osnova, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v skladu z 10. členom tega zakona v strnjениh 12 mesecih, pri čemer se kot zadnji mesec šteje osnova, od katere so bili obračunani prispevki v predpreteklem mesecu od vložitve prve vloge za dopust.«

¹⁵ Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/06, 59/07 - ZŠtip, 10/08 - ZVarDod, 71/08, 98/09 - ZIUZGK, 62/10 - ZUPJS, 85/10, 94/10 - ZIU, 110/11 - ZDIU12, 40/12 - ZUJF in 96/12 - ZPIZ-2).

¹⁶ 2. člen ZUTPG določa:

»V primerih, ko so v teh predpisih višine posameznega transferja določene v razmerju do minimalne, zjamčene plače ali povprečne plače v Republiki Sloveniji, se, v skladu z 2. členom ZUTPG, kot višine upoštevajo vrednosti, veljavne na dan 31. decembra 2006, ki jih objavi minister oziroma ministrica, pristojen za socialne zadeve.«

Vrednost minimalne plače na dan 31. decembra 2006 je znašala 125.052,00 SIT oziroma 521,83 eur bruto. Do danes je bilo objavljenih devet sklepov o usklajenih višinah transferjev, ki so določeni v nominalnih zneskih ter o odstotku uskladitve drugih transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji. Od tega je bila uskladitev opravljena šestkrat, trikrat pa se uskladitev ni opravila in je tako višina ostala nespremenjena.

Trenutna vrednost minimalne plače po ZUTPG znaša 588,25 eurov bruto, znesek minimalne plače, ki se določa na podlagi zakona o minimalni plači (ZMinP)¹⁷ pa od 1. januarja 2015 dalje znaša 790,73 evrov bruto, kar je precejšnja razlika.

Zaradi jasnosti je v ZSDP-1 natančno določena vrednost minimalne plače (iz 2. člena ZUTPG z uskladitvami) v drugem odstavku 46. člena ZSDP-1. Zakonodajalec je ZUTPG sprejel zaradi enotnega usklajevanja vseh transferjev, vendar je pri starševskih nadomestilih prišlo do velikega razkoraka med objavljeno minimalno plačo v znesku 790,73 eurov bruto in vrednostjo minimalne plače iz 2. člena ZUTPG z vsemi uskladitvami v znesku 588,25 eurov bruto.

2.3.2. Najvišje izplačilo nadomestila

Najvišje izplačilo nadomestila je določeno v prvem odstavku 46. člena ZSDP-1 in sicer izplačilo nadomestila, razen materinskega nadomestila, ne more biti višje od dvainpolkratnika vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

Vendar ZSDP-1 v prehodni določbi določa, da se za najvišje izplačilo nadomestila uporablja določba 145. člena Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF),¹⁸ po kateri izplačilo starševskega nadomestila, razen porodniškega nadomestila, ne more biti višje od dvakratnika povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji na podlagi zadnjih znanih uradnih podatkov o mesečnih plačah.

V letu 2013 je začel veljati še en zakon, ki se nanaša na omejitev izplačila nadomestila navzgor in sicer Zakon o interventnih ukrepih na področju trga dela in

¹⁷ Uradni list, RS, št. 13/10.

¹⁸ Uradni list RS, št. 40/12, 96/12 - ZPIZ-2, 104/12 - ZIPRS1314, 105/12, 25/13 - odl. US, 46/13 - ZIPRS1314-A, 56/13 - ZŠtip-1, 63/13 - ZOsn-I, 63/13 - ZJAKRS-A, 99/13 - ZUPJS-C, 99/13 - ZSVarPre-C, 101/13 - ZIPRS1415, 101/13 - ZDavNepr, 107/13 - odl. US, 85/14 in 95/14).

starševskega varstva (ZIUPTDSV),¹⁹ ki v tretjem členu določa omejitve izplačila porodniškega (zdaj materinskega) nadomestila na dvakratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.²⁰

Zaradi veljave ZUJF in ZIUPTDSV izplačilo nadomestila po ZSDP-1 trenutno ne more biti višje od dvakratnika vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

Vrednost povprečne plače po ZUTPG trenutno znaša 1.431,37 eurov bruto, povprečna mesečna bruto plača na zaposlenega v Republiki Sloveniji po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije za november 2014 pa je znašala 1.633,22 eurov bruto. Tudi tu gre za precejšnjo razliko.

Omejitev izplačila nadomestila na dvakratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG velja do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 odstotka bruto domačega proizvoda.²¹

2.3.3. Višina nadomestila

ZUJF pa ni samo omejil izplačilo nadomestila na dvakratnik vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG, temveč je tudi znižal starševsko in očetovsko nadomestilo na 90 % osnove za polno odsotnost z dela.²²

¹⁹ Uradni list RS, št. 63/13 in 95/14.

²⁰ 3. Člen ZIUPTDSV določa:

»Ne glede na prvi odstavek 43. člena Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih in 145. člen Zakona za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/12, 96/12 – ZPIZ-2, 104/12 – ZIPRS1314, 105/12, 25/13 – odl.US in 46/13 – ZIPRS1314-A) od uveljavitve tega zakona tudi izplačilo porodniškega nadomestila ne more biti višje od dvakratnika vrednosti povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena Zakona o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/06, 59/07 – ZŠtip, 71/08, 73/08, 62/10 – ZUPJS, 85/10, 94/10 – ZIU, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF in 96/12 – ZPIZ-2).«

²¹ 151. člen ZUJF in 5. člen ZIUPTDSV.

²² 146. člen ZUJF določa:

»Ne glede na prvi odstavek 44. člena ZSDP od uveljavitve tega zakona starševsko nadomestilo, razen porodniškega nadomestila, za polno odsotnost z dela znaša 90 % osnove. Starševsko nadomestilo znaša 100 % osnove, kadar osnova ne presega 763,06 eurov.«

Tudi to znižanje velja do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 odstotka bruto domačega proizvoda, ko bo stopil v veljavo 47. člen ZSDP-1, ki določa za polno odsotnost z dela nadomestilo v višini 100 odstotkov osnove.

2.4. Pravica do nadomestila v času odmora za dojenje

V ZSDP-1 je urejena nova pravica do nadomestila plače v času odmora za dojenje, ki ga določa ZDR-1.²³ Materi pripada v času odmora za dojenje na podlagi potrdila specialista pediatra pravica do nadomestila v obsegu eno uro dnevno, in sicer do devetega meseca starosti otroka sorazmerni del minimalne plače z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG, od devetega do osemnajstega meseca starosti otroka pa ji Republika Slovenija zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

Odmor za dojenje je časovno omejen v 188. členu ZDR-1, zato je časovno omejeno tudi nadomestilo v času odmora, in sicer do 18. meseca starosti otroka. Iz razlogov obsežne urejenosti pravic iz starševskega varstva in družinskih prejemkov (primerjalno gledano se mora veliko mater v preostalih evropskih državah vrniti v službo že po nekaj tednih ali mesecih po rojstvu otroka), je določeno nadomestilo samo do devetega meseca starosti otroka, ko je otrokova prehrana še odvisna od dojenja, po tej starosti pa je mati upravičena do plačila prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG.

2.5. Krajši delovni čas

ZSDP-1 za enega od staršev, ki neguje in varuje enega otroka do tretjega leta starosti ali zmerno ali težje gibalno oviranega otroka ali otroka z zmerno ali težjo

²³ ZDR-1 v prvem in drugem odstavku 188. člena določa:

»(1) Delavka, ki doji otroka, ki še ni dopolnil 18 mesecev starosti, in dela s polnim delovnim časom, ima pravico do odmora za dojenje med delovnim časom, ki traja najmanj eno uro dnevno.

(2) Pravica do nadomestila plače za čas odmora po prejšnjem odstavku se uresničuje v skladu s predpisi, ki urejajo starševski dopust.«

motnjo v duševnem razvoju do 18. leta starosti otroka, ne prinaša novosti. Novost je daljše trajanje pravice za starše, ki negujejo in varujejo najmanj dva otroka ter neprenosljivost pri izrabi te pravice. V tem primeru ima eden od staršev pravico delati krajši delovni čas do zaključka prvega razreda osnovne šole najmlajšega otroka, pri čemer je eno leto izrabe pravice neprenosljivo za vsakega od staršev. Po dosedanji ureditvi v ZSDP je bil eden od staršev v teh primerih upravičen do pravice do krajšega delovnega časa do starosti šest let mlajšega otroka.

Razlog za podaljšanje pravice do krajšega delovnega časa s šestih let na zaključek prvega razreda osnovne šole mlajšega otroka je predvsem v določbi sedmega odstavka 87. člena Zakona o pravilih cestnega prometa (ZPrCP),²⁴ ki določa, da morajo imeti otroci na poti v vrtec in prvi razred osnovne šole ter domov spremstvo polnoletne osebe oziroma otrok, starejših od deset let. To pomeni, da je potrebno otroka še v prvem razredu spremljati na poti v in iz šole (enako kot v vrtcu), zato ZSDP-1 v primeru dveh ali več otrok staršem daje možnost izrabe pravice do krajšega delovnega časa do zaključka prvega razreda osnovne šole najmlajšega otroka.

3. PRAVICE DO DRUŽINSKIH PREJEMKOV

ZSDP-1 v ureditev pravic do družinskih prejemkov (starševski dodatek, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek za veliko družino, dodatek za nego otroka in delno plačilo za izgubljeni dohodek) bistveno ne posega. V višino oziroma pogoje za pridobitev nekaterih pravic (pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek in dodatek za veliko družino) je precej posegel ZUJF. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene samo bistvene novosti na področju pravic do družinskih prejemkov in vpliv ZUJF na dve pravici do družinskih prejemkov.

3.1. Podaljšanje starševskega dodatka

Starševski dodatek je po dosedanji ureditvi v ZSDP trajal 365 dni od rojstva otroka, ne glede na posebne okoliščine, kot so nedonošenost, rojstvo dvojčkov ali več hkrati živo rojenih otrok, itd. Novost ZSDP-1 je, da se starševski

²⁴ Uradni list RS, št. 109/10 in 57/12.

dodatek zaradi enakega obravnavanja staršev, ki izrabljajo dopust in teh, ki so upravičeni do starševskega dodatka, v primeru posebnih okoliščin slednjim podaljša v trajanju, kot je določeno za podaljšanje starševskega dopusta. Ob rojstvu dvojčkov ali posvojitvi dvojčkov ali dveh različno starih otrok do treh let se starševski dodatek podaljša za 90 dni. Ob rojstvu več hkrati živo rojenih otrok ali ob posvojitvi več hkrati živo rojenih otrok ali več različno starih otrok do končanega prvega razreda osnovne šole najstarejšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo, se starševski dodatek podaljša za vsakega nadaljnjega otroka za dodatnih 90 dni. Ob rojstvu nedonošenčka se starševski dodatek podaljša za toliko dni, kolikor dni je bila nosečnost krajša od 260 dni. Ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se starševski dodatek podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije. Starševski dodatek se podaljša v primeru, ko starša že ob rojstvu otroka varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do končanega prvega razreda osnovne šole najstarejšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo, za 30 dni, za tri otroke do končanega prvega razreda osnovne šole najstarejšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo, za 60 dni in za štiri ali več otrok do končanega prvega razreda osnovne šole najstarejšega otroka, v skladu s predpisi, ki urejajo osnovno šolo, za 90 dni.

3.2. Dodatni pogoj dejanskega prebivanja v Republiki Sloveniji

Pri vseh pravicah do družinskih prejemkov je črtan pogoj državljanstva, tako da ostaja pogoj za pridobitev posamezne pravice zgolj stalno (pri pravici do otroškega dodatka pa tudi začasno) prebivališče enega od staršev in/ali otroka.

Dodan pa je pogoj dejanskega prebivanja enega od staršev in/ali otroka v Republiki Sloveniji. Center za socialno delo ima v 89. členu ZSDP-1 široko pooblastilo za ugotavljanje dejanskega stanja, to je ali je pogoj dejanskega prebivanja izpolnjen.²⁵

²⁵ 89. člen ZSDP-1 določa:

»Center lahko pri ugotavljanju dejanskega prebivališča, ki je pogoj za pridobitev pravic iz 64., 69., 73., 78., 80. in 84. člena tega zakona, preverja dejansko stanje tudi zunaj svojega delovnega časa v okviru določb zakona, ki ureja splošni upravni postopek, ki veljajo za vabilo in vročanje. Ogled pa lahko opravi tudi nenapovedano.«

3.3. Upravičenost do družinskih prejemkov drugih oseb

ZSDP-1 razširja upravičenost do pomoči ob rojstvu otroka, dodatka za veliko družino in delnega plačila za izgubljeni dohodek tudi na druge osebe.²⁶

Do pomoči ob rojstvu otroka je poleg staršev lahko upravičena tudi druga oseba in posvojitelj, razen, če je to pravico že uveljavil eden od staršev otroka. Prav tako ima pravico do dodatka za veliko družino tudi druga oseba, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev. Tudi do delnega plačila za izgubljeni dohodek je lahko upravičena druga oseba, kadar dejansko neguje in varuje otroka. Do zgoraj naštetih pravic so tako upravičene po novem tudi osebe, ki dejansko otroka negujejo in varujejo, za otroka pa ne skrbijo njegovi biološki starši.

3.4. Vpliv ZUJF na pravico do pomoči ob rojstvu otroka in dodatka za veliko družino

Pomoč ob rojstvu otroka je enkratni denarni prejemek, ki je namenjen staršem za nakup opreme za otroka oziroma za povečane stroške ob prihodu otroka v družino s posvojitvijo. Višina pomoči ob rojstvu otroka je 280 eurov.

Pravica do dodatka za veliko družino je namenjena družinam, ki imajo tri ali več otrok. Višina dodatka za veliko družino se razlikuje glede na število otrok v družini in sicer znaša za družine s tremi otroki 395 eurov in za družine s štirimi ali več otroki 480 eurov.

Pomoč ob rojstvu otroka in dodatek za veliko družino v ZSDP-1 ohranjata svojo univerzalno naravo in pripadata vsem družinam, ki izpolnjujejo v ZSDP-1 določene pogoje, ne glede na materialni položaj družine. Pri obeh gre za neposredno dajatev družini kot eden od ukrepov družinske politike.

Vendar pa sta zaradi določb ZUJF do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 odstotka družbenega bruto proizvoda, pravica do pomoči ob rojstvu otroka in pravica do dodatka za veliko družino vezani na materialni položaj družine. Do njiju so upravičene le tiste družine, v katerih povprečni

²⁶ 3. člen ZSDP-1 določa:

»Druga oseba je oseba, ki neguje in varuje otroka na podlagi veljavnega izvršilnega naslova v skladu s predpisi, ki urejajo družinska razmerja ali skrbnik, ki svojega varovanca ali dejansko neguje in varuje.«

mesečni dohodek na osebo ne presega 64 % neto povprečne plače skladno z določbami ZUPJS, ki se uporabljajo za odločanje o pravici do otroškega dodatka²⁷.

4. ZAKLJUČEK

ZSDP-1 je na novo uredil pravico do očetovskega dopusta, vendar se bo nova ureditev uveljavila postopno, v treh letih po letu, v katerem bo rast bruto družbenega proizvoda dosegla 2,5 odstotka. Na novo je uredil tudi izrabo starševskega dopusta, ki materam omogoča izrabo celotnih 260 dni starševskega dopusta, medtem ko očetje lahko izrabijo zgolj 230 dni starševskega dopusta. ZSDP-1 je podaljšal trajanje pravice do krajšega delovnega časa ter v posebnih primerih podaljšal trajanje pravice do starševskega dodatka.

Zakonodajalec je v ZSDP-1 ohranil 100 % nadomestilo in zgornjo omejitev izplačila nadomestila na 2,5 kratnik povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG. Nadalje je ZSDP-1 v svojih določbah ohranil univerzalnost pravice do pomoči ob rojstvu otroka in pravice do dodatka za veliko družino. Vendar pa je zaradi trenutne finančne situacije v prehodnih določbah določil, da se ne glede na določbe ZSDP-1, uporabljajo določbe ZUJF IN ZIUPTDSV, ki višino nadomestila (razen materinskega) določata na 90 % osnove, zgornjo omejitev izplačila nadomestila na 2 kratnik povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji z uskladitvami iz 2. člena ZUTPG in vežeta pravici do pomoči ob rojstvu otroka in dodatka za veliko družino na materialni položaj družine. Področje starševskega varstva in družinskih prejemkov tako v tem trenutku poleg ZSDP-1 urejata še vsaj dva predpisa, interventna zakona ZUJF in ZIUPTDSV.

²⁷ 148. in 149. člen ZUJF določata:

»Ne glede na 64. člen ZSDP ima od uveljavitve tega zakona pravico do pomoči ob rojstvu otroka vsak otrok, katerega mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in povprečni mesečni dohodek na osebo ne presega 64 % neto povprečne plače skladno z določili ZUPJS, ki se uporabljajo za odločanje o pravici do otroškega dodatka. Za potrebe tega člena centri za socialno delo iz centralne zbirke podatkov iz 49. člena ZUPJS obdelujejo osebne podatke, ki jih potrebujejo pri odločanju o pravici po tem členu.

Ne glede na prvi odstavek 77. člena ZSDP ima od uveljavitve tega zakona pravico do dodatka za veliko družino eden od staršev, če imajo eden od staršev in otroci skupno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in povprečni mesečni dohodek na osebo ne presega 64 % neto povprečne plače skladno z določili ZUPJS, ki se uporabljajo za odločanje o pravici do otroškega dodatka. Za potrebe tega člena centri za socialno delo iz centralne zbirke podatkov iz 49. člena ZUPJS obdelujejo osebne podatke, ki jih potrebujejo pri odločanju o pravici po tem členu.«

VIRI

- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 26/14 – ZSDP-1).
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 110/06 UPB2 in 10/08 – ZSDP).
- Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 pop. – ZDR-1).
- Predlog zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, prva obravnava, EVA 2013-2611-0042.
- Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/06, 59/07 - ZŠtip, 10/08 - ZVarDod, 71/08, 98/09 - ZIUZGK, 62/10 - ZUPJS, 85/10, 94/10 - ZIU, 110/11 - ZDIU12, 40/12 - ZUJF in 96/12 - ZPIZ-2).
- Zakon za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/12, 96/12 - ZPIZ-2, 104/12 - ZIPRS1314, 105/12, 25/13 - odl. US, 46/13 - ZIPRS1314-A, 56/13 - ZŠtip-1, 63/13 - ZOsn-I, 63/13 - ZJAKRS-A, 99/13 - ZUPJS-C, 99/13 - ZSVarPre-C, 101/13 - ZIPRS1415, 101/13 - ZDavNepr, 107/13 - odl. US, 85/14 in 95/14).
- Zakon o interventnih ukrepih na področju trga dela in starševskega varstva (Uradni list RS, št. 63/13 in 95/14).
- Direktiva o izvajanju revidiranega okvirnega sporazuma o starševskem dopustu, sklenjenega med BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP in ETUC ter o razveljavitvi Direktive 96/34/ES (UL L 68, 18. marec 2010, str. 13).
- Zakon o pravilih cestnega prometa (Uradni list RS, št. 109/10 in 57/12).
- Spletna stran Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/starsevsko_varstvo_in_druzinski_prejemki/

NOVELTIES IN THE FIELD OF PARENTAL CARE AND FAMILY BENEFITS

Urška Trtnik*

SUMMARY

ZSDP-1 introduced a new right, namely the right to paternity leave, yet it will be implemented gradually, in the three years following the year in which the growth of the gross domestic product reached 2.5 percent. The ZSDP also introduced changes to the use of parental leave according to which mothers can use full 260 days of parental leave, while fathers are only entitled to 230 days of parental leave. ZSDP-1 has further extended the duration of the right to work part-time and in specific cases, also the duration of the right to parental allowance.

The ZSDP-1 also kept the right to 100% compensation of the salary, however, the upper limit is set to 2.5 times of the average monthly wage in Slovenia, with adjustments under Article 2 of the ZUTPG (Social Assistance Act). Furthermore, ZSDP-1 in its provisions also preserved the universality of the right to assistance upon the birth of a child and the right to large family allowance.

However, due to the current financial situation, the transitional provisions lay down that, notwithstanding the provisions of the ZSDP-1, the provisions of the ZUJF and the ZIUPTDSV are to be applied, according to which the amount of compensation (except for the maternity leave) is set to be at 90% of the base, the upper limit of the compensation being 2 times the average monthly wage in Slovenia, with adjustments under Article 2 of the ZUTPG (Social Assistance Act) and also bind the right to assistance upon the birth of a child and large family allowance to the family income. The scope of parental care and family benefits is thus currently regulated by the ZSDP-1, but also by at least by two other acts, the ZUJF and the ZIUPTDSV.

* Urška Trtnik, LL., Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities, Slovenia
urska.trtnik@gov.si